

Utredning på Nötöhalvön

Torslanda | Amhult
Utredning | Göteborgs kommun

Thomas Johansson och Else-Britt Filipsson

Utredning på Nötöhalvön

Thomas Johansson och Else-Britt Filipsson

ARKEOLOGISK RAPPORT FRÅN GÖTEBORGS STADSMUSEUM 2020:17

ISSN 1651-7636

ARKEOLOGISK RAPPORT FRÅN
GÖTEBORGS STADSMUSEUM
ISSN 1651-7636
© Göteborgs Stadsmuseum 2020
Norra Hamngatan 12
411 14 GÖTEBORG
www.stadsmuseum.goteborg.se

REDAKTION
Else-Britt Filipsson
Tara Gullbrand
Karolina Kegel
Ulf Ragnesten
Johan Thörnqvist
Tom Wennberg

OMSLAGETS GRAFISKA FORM
Mimmi Andersson

Omslag: Område A , mot nordväst. Titelsidan Ålefiskarns väg

TOPOGRAFISKA OCH EKONOMISKA KARTAN
© Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3211

KARTOR FRÅN STADSBYGGNADSKONTORETS DATABAS
© Göteborgs Stadsbyggnadskontor

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	1
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	1
INLEDNING	4
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	4
OMRÅDETS UTSEENDE OCH FÖRUTSÄTTNING	5
TIDIGARE FYND OCH UNDERSÖKNINGAR	6
SYFTE OCH MÅLSÄTTNING	7
UNDERSÖKNINGSMETOD	8
NATURVETENSKAPLIGA BESTÄMNINGAR	9
KARTSTUDIER OCH FÄLTINVENTERING	9
GRÄVNINGSIAKTTAGELSER	10
FYNDBESKRIVNING	13
TOLKNING OCH DATERING	13
ANTIKVARIISK BEDÖMNING	14
LITTERATUR	15

FYNDTABELL

BILAGOR

1. Förteckning över provgropar och schakt
2. Karta över schakt och provgropar

Nötöhalvön i Torslanda

Arkeologisk utredning

SAMMANFATTNING

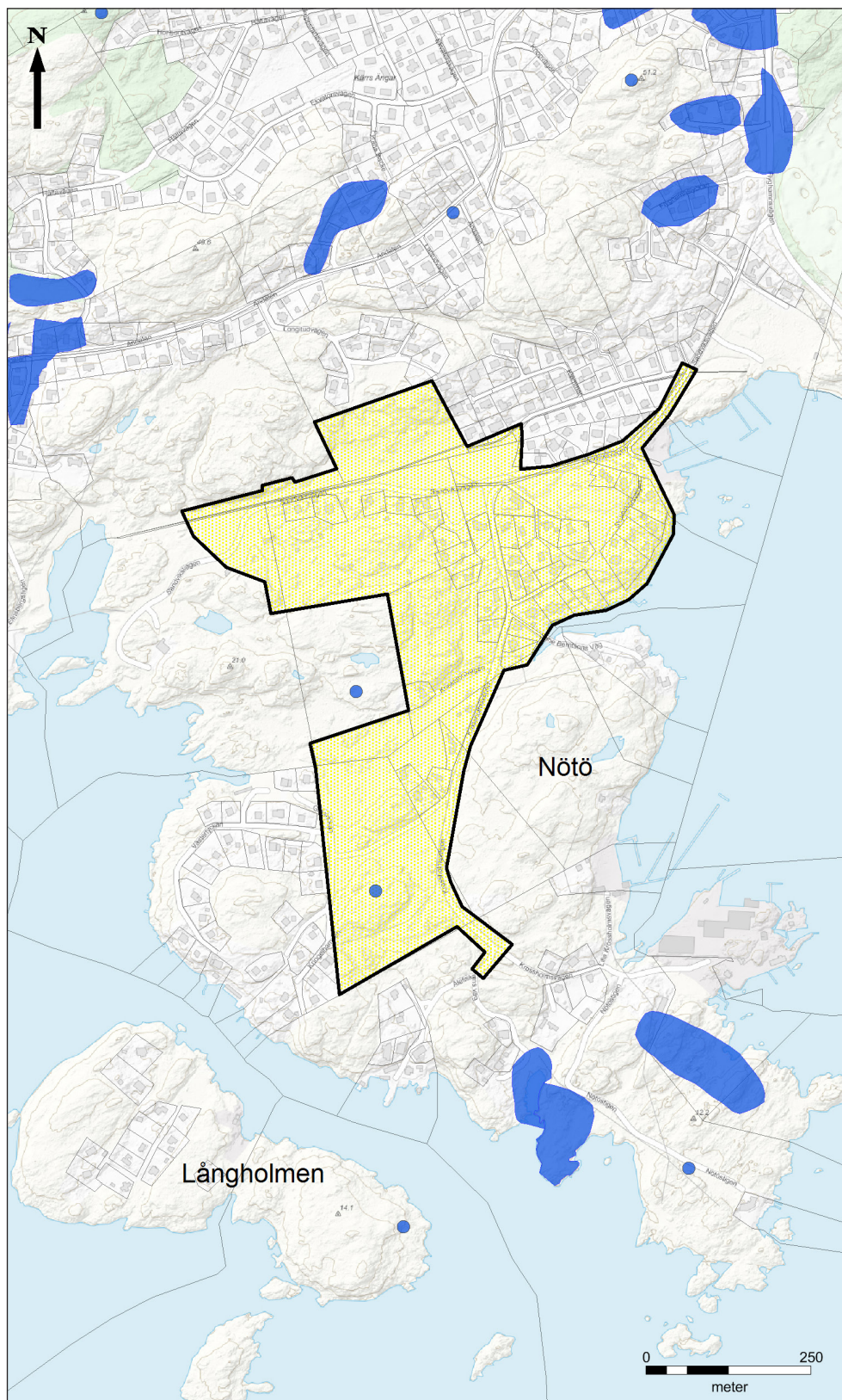
Under fyra dagar sensommaren 2006 utredde personal från Göteborgs Stadsmuseum ett ca 25,2 hektar stort område på Nötöhalvön på södra Hisingen. Uredningen gällde sedan tidigare icke bebyggda ytor, främst kalberg och slyskog. På ytan finns fornlämningen To 006, en röseliknande lämning, vilken inte berörs av den planerade byggnationen. Inga nya fornlämningar upptäcktes vid utredningen. Det fanns flera fina natur- och kulturvärden inom utredningsområdet. Exempel på detta är våtmarker samt stenhängnader.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diariernr:	431-837-2006
Uppdragsnummer i Fornreg:	202000189
GSM dnr:	358/06 5331
GSM utredningsnr:	038
Fornlämningsbeteckning:	-
Fastighet:	Nötöhalvön Göteborgs kommun (figur 1 och 2)
Landskap:	Bohuslän
Socken:	Torslanda
Koordinater:	X 6404,06/ Y 1259,07
Uppdragsgivare:	Stadsbyggnadskontoret
Grävningssorsak:	Husbyggnation
Grävningstinstitution:	Göteborgs stadsmuseum
Datum för undersökning i fält:	2006-08-23–2006-09-13 (4 dagar totalt)
Undersökt yta:	25,2 m ² (fastighet)
Antal arkeologtimmar i fält:	64
Platsledare:	Thomas Johansson
Övriga deltagare i fält:	Magnus von der Luft
Inventariernr GSMA:	GSMA:060008

Figur 1. Platsen för utredningen markerad med cirkel på kartan. Skala 1:50 000.

Figur 2. Platsen för utredningen markerad med gult på kartan. Kartan från Göteborgs stadsbyggnadskontor.

INLEDNING

Rapporttexten skrevs i stort sett efter att den arkeologiska utredningen avslutats 2006. Sammanställningen av rapporten med kartor och figurer avklarats först 2020 av Else-Britt Filipsson och Ulf Ragnesten.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Nötöhalvön är belägen på södra Hisingen i Göteborgs kommun (Figur 1). Den utgör en ca 1,5 km långsmal oregelbunden landtunga i Göta älvs mynning och är omgärdad av mindre öar. Högsta höjd över havet är 20 meter.

Inom utredningsområdet finns en sedan tidigare känd fornlämning, Torslanda 6, en röseliknande lämning, denna är med stor sannolikhet upplagd i sen tid (Figur 2 och 3). Strax utanför området i väster ligger Torslanda 7, som är en röseliknande stensättning. I Sandvik, havsområdet utanför utredningsområdet i nordost, har ett ”sänke av flinta med naturligt hål” hittats. Fyndet inkom till Göteborgs Arkeologiska Museum 1987 och har inventarienummer GAM 49624. Avståndet till Andalen i nordväst är inte långt. I Andalen har flera stenåldersboplatser varit föremål för undersökningar av Göteborgs Arkeologiska Museum och Göteborgs stadsmuseum.

Figur 3. Stensättningen Torslanda 6 mot sydost.

OMRÅDETS UTSEENDE OCH FÖRUTSÄTTNING

Området består till stor del av kala bergspartier med små slyskogsbevuxna svackor. Sanka gräsbevuxna ängar finns i vissa delar av området. Bebyggelsen består av enstaka hus med tillhörande trädgårdar samt ett mindre antal sommarbostäder, varav några är övergivna och förfallna. I området finns flera ytor med våtmarker och mindre dammar vilka är naturskyddade då de är viktiga boplatser och vandringsvägar för den rödlistade vattensalamandern. Ett flertal fastigheter är belägna inom utredningsområdet och den beskärs i nord-sydlig riktning av Krossholmsvägen (Figur 4, 5 och 6).

Figur 4. Område B mot söder med enstaka sommarstugor.

Figur 5. Sundet mot Öster.

Figur 6. Sundet mot väster.

TIDIGARE FYND OCH UNDERSÖKNINGAR

Området som utgör Nötöhalvön har innan denna utredning inte varit föremål för någon antikvarisk kontroll.

En inventering av den rödlistade vattensalamandern gjordes år 2003 av Stadsmuseets biologer. Inom det aktuella utredningsområdet påträffades en lokal med större vattensalamander uppe i den allra nordligaste delen av området (Andersson, Linda. 2005. Större vattensalamander och grönområden på Nötöhalvön. Natur och salamanderinventering). Ett antal områden med betydelse för dess spridning, vandring och övervintring har också identifierats. Den större vattensalamanderns lekdammar och skyddsmiljöer är strikt skyddade via EU:s Art- och habitatdirektiv, miljöbalken och artskyddsförordningen (Figur 7).

Figur 7. Översikt över tjärnen i område A.

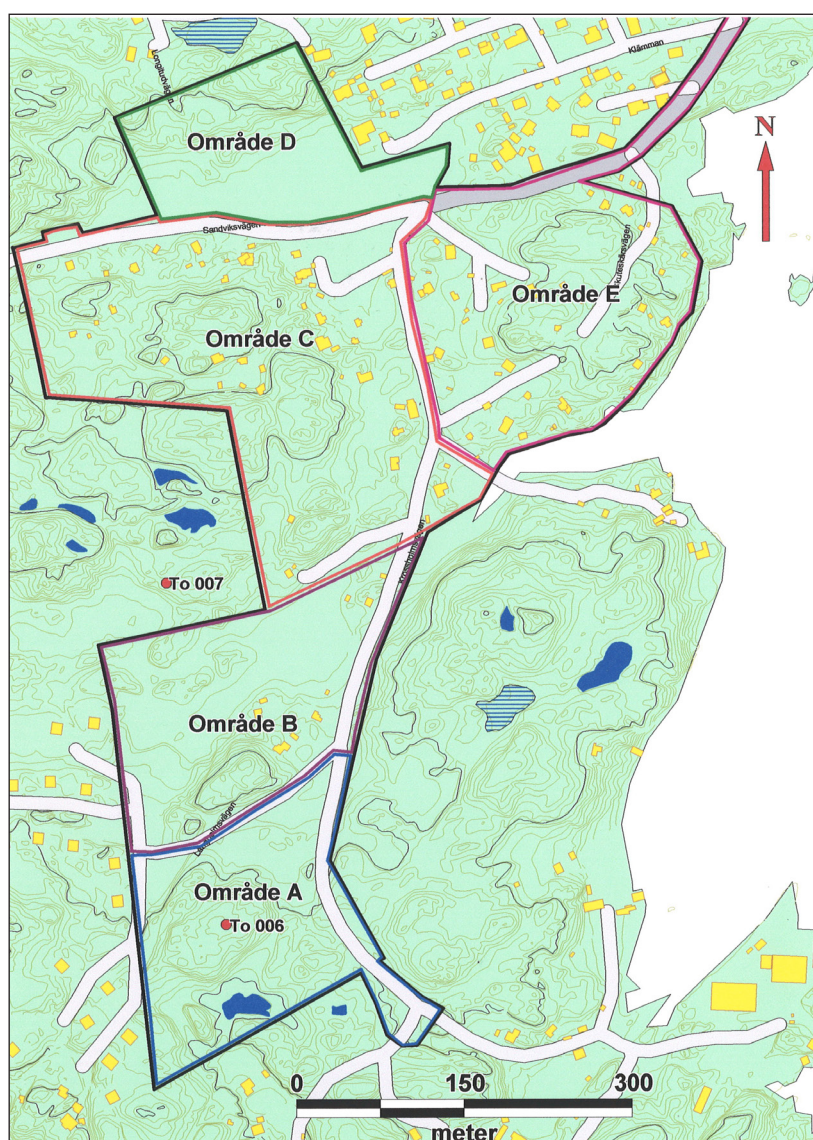
SYFTE OCH MÅLSÄTTNING

Utredningens syften var dels att försöka lokalisera tidigare okända fornlämningar inom utredningsområdet. Dessa skulle i förekommande fall ligga till grund för fortsatta undersökningar vilkas syfte skulle vara att art- och storleksbestämma påträffade lämningar. Ett annat syfte var att lokalisera och dokumentera kulturhistoriska lämningar. I en natur- och kulturmiljö som den på Nötöhalvön kan man förvänta sig att finna t.ex. oregelbundna stensättningar på bergskrönen, vid stränderna tomtningar från sillfiskeperioderna, gärdesgårdar från gränser och odlingsstrukturer, sjömärken på bergskrönen med mer. Oftast är dalgångarna så lågt belägna över havet att stenåldersboplatser knappast kan påträffas.

UNDERSÖKNINGSMETOD

För att lättare kunna göra en översikt över det stora utredningsområdet delades området in i flera ytor (Figur 8). Dessa kom att dels avgränsas utifrån topografi dels utifrån naturliga förutsättningar:

- A: Cirka 4 hektar stort beläget i den södra delen av utredningsområdet.
- B: Cirka 4,21 hektar stort beläget i den södra, mellersta delen av utredningsområdet.
- C: Cirka 8,53 hektar stort beläget i den nordvästra delen av utredningsområdet.
- D: Cirka 2,93 hektar stort beläget i den norra delen av utredningsområdet.
- E: Cirka 5,44 hektar stort beläget i den nordöstra delen av utredningsom

Figur 8. Utredningsområdets indelade ytor.

NATURVETENSKAPLIGA BESTÄMNINGAR

Inga naturvetenskapliga analyser utfördes på platsen.

KARTSTUDIER OCH FÄLTINVENTERING

Utredningen delades in i tre faser, kartstudier, inventering och grävning. Enligt äldre kartmaterial har området utgjorts av utmark men att det under 1800-talet funnits småskalig industri i närområdet i form av ett trankokeri. Vissa av dåtidens fastighetsgränser finns ännu kvar och är synliga i landskapet i form av gårdsgårdar. De gårdsgårdar som hittades mättes in digitalt liksom en äldre brorest kallad ”knektabron” (Figur 9).

Figur 9. "Knektabron" mot fotograferad mot söder.

Hela ytan inventerades till fots. Stor vikt lades på att undersöka stenpackningar i mindre bergssvackor då dessa skulle kunna vara oregelbundna stensättningar. Därtill ansågs det viktigt att försöka hitta lämpliga boplatslägen vilket visade sig vara svårt på grund av områdets låga nivå över havet samt tät växtlighet på de ytor som skulle kunna hysa boplatser. De bebyggda delarna av Nötöhalvön är till viss del ytor som en gång skulle kunna ha innehållit fornlämningar. Nämnas bör också att man under utredningen hittade naturliga fenomen kallade jättegrytor (Figur 10).

Figur 10. Jättegrytor i område C.

GRÄVNINGSIAKTTAGELSER

De ytor som valts ut vid inventeringen som intressanta ur ett arkeologiskt perspektiv undersöktes med hand- och grävmaskinsgrävda provgropar. Dessa genomgicks noggrant och dokumenterades på sedvanligt vis (Figur 11 och 12). De miljöer som markerats som betydelsefulla för den större vattensalamandern har markerats med rosa skraffering på bifogad karta (figur 13).

Efter inventering påbörjades undersökningar av några utvalda stenansamlingar. Två av dessa visade sig innehålla flinta varav en mycket liten del var slagen. Stensamlingarna bedömdes inte vara några oregelbundna stensättningar utan naturliga formationer. Med schaktmaskin grävdes elva schakt på de ytor som var åtkomliga (Se bilaga 2). Endast schakten 6 och 8 innehöll slagen flinta i form av avslag.

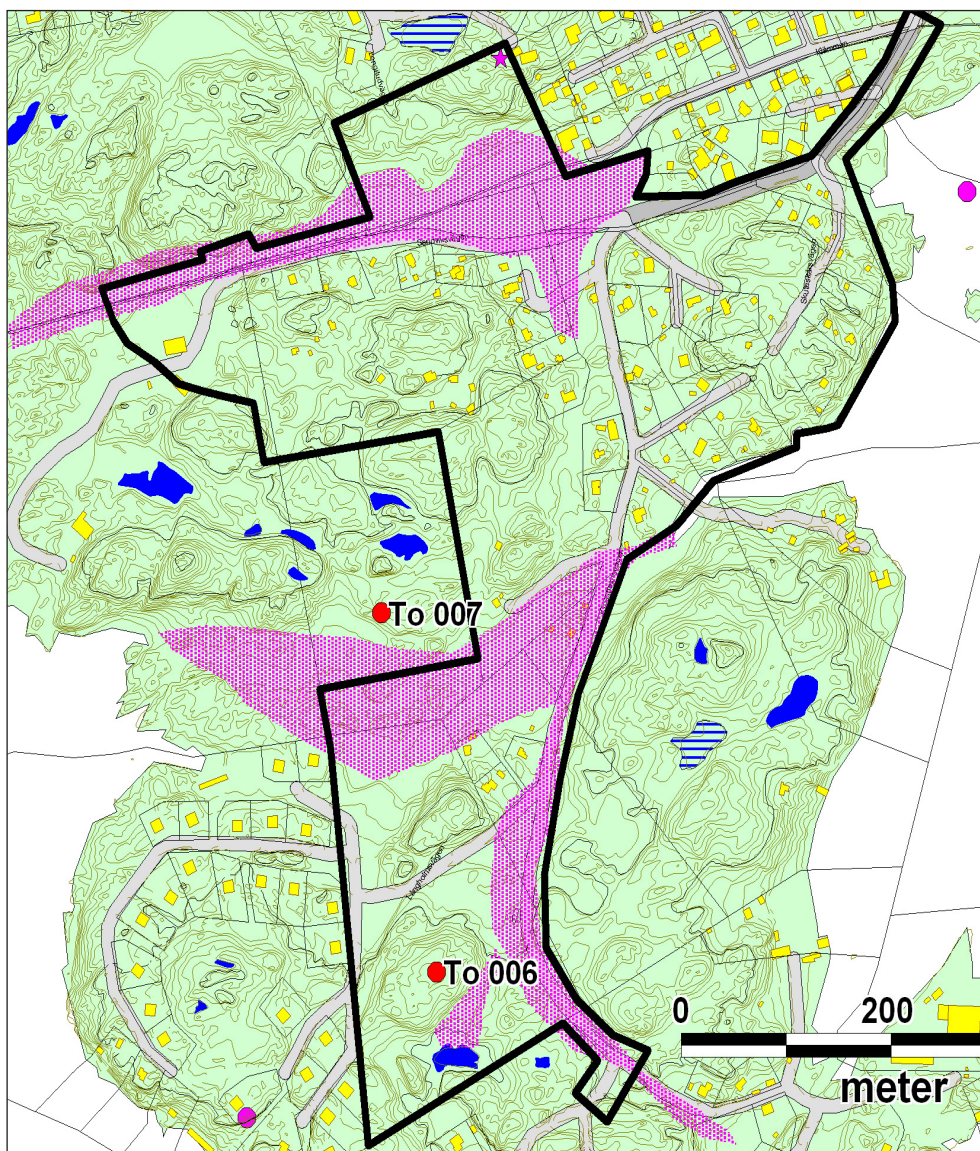
Några av schakten innehöll lager med snäckskal. Därtill grävdes elva provgropar där provgrop 1 innehöll två avslag. Provgroparna grävdes där det inte gick att gräva med maskin; i tät sly och skog samt på plataer i bergen (Se bilaga 2).

Figur 11. Thomas Johansson gräver i schakt.

Figur 12. Magnus von der Luft gräven i schakt.

Figur 13. Rosa skraffering: Utbredning för betydelsefulla miljöer för större vattensalamander.

FYNDBESKRIVNING

Förutom ett fåtal mestadels vitpatinerade och svallade avslag påträffades ett stycke med tillhugning (Figur 14). Den övriga flinta som samlades in vägde nästan tre kilo och var delvis svallad och patinerad.

Figur 14. Stycke med tillslagning.

TOLKNING OCH DATERING

Några nya fornlämningar hittades inte. De delar av utredningsområdet låg på för låg nivå över havet för att kunna hysa stenåldersboplatser. De sporadiska fynd av flinta som gjordes bör ses som enstaka tillfälligheter. Stenansamlingarna på och runt bergen måste anses vara naturliga formationer. Dock registrerades historiska lämningar samt tre jättegrytor (Figur 15).

Figur 15. Gärdesgård i område B mot nordost.

ANTI-KVARISK BEDÖMNING

Med denna utrednings slut finns inte längre något hinder för att ta undersökningsytan i anspråk. Dock kvarstår fornminnesskyddet för fornlämningen Torslanda 6 samt naturskyddet för de ytor där vattensalamandern förekommer. Därtill är det önskvärt att man så långt som möjligt bevarar de historiska lämningarna såsom gårdsgårdar och brorester.

s

LITTERATUR

Andersson, Linda. 2005. Större vattensalamander och grönområden på Nötöhalvön. Natur och salamanderinventering.

Andersson, Stina, Rex Svensson, Karin och Wigforss, Johan. 1978. Sorterings-schema för flinta. *Fyndrapporter* 1978, sid. 215-252.

Andersson, Stina och Ragnesten, Ulf (red.). 2005. *Fångsfolk och bönder. Om forntiden i Göteborg*. Göteborgs stadsmuseum.

Påsse, Tore. 2001. *An empirical model of glacio-isostatic movements and shore level displacements in Fennoscandia*. SKB R - 01-41. Swedish Nuclear Fuel and Waste Management Co. Stockholm 1-59.

Göteborgs Stadsmuseum**GSMA 060008****GÖTEBORG**

Utr Nötöhalvön

Amhult 2:9 m fl

Utredning

Undernr	Grävningenshet	Sakord	st	gr	Material
001	S6	Avslag	2	2	Flinta
002	S8	Avslag	1	1	Flinta
003	Pg 2	Avslag	2	2	Flinta
004	A1	Avslag	7	11	Flinta
005	A1	Stycke med tillhuggning	1	594	Flinta
006	A2	Avslag	1	21	Flinta

BILAGA 1

Provgropar och schakt, Utredning Nötöhalvön 2006

Pg 1

0,6 X 0,5 m

0 – 0,18	Torv och ljungrötter
0,18 – 0,25	Mörkbrun humös sand
0,25 – 0,50	Ljus sand

Ett flertal stora stenar iaktogs i lager 2 och 3. I botten på lager 3 påträffades ett större block varvid grävningen avslutades. Lager 3 var fyndförande.

Pg 2

0,6 X 0,5 m

0 – 0,20	Torv
0,20 – 0,30	Stenig sand
0,30 – 0,60	Klappersten med sand

Fynd från lager 2.

Pg 3

0,5 X 0,4 m

0 – 0,14	Torv
0,14 – 0,34	Grå sand
0,34 – 0,65	Ljusgrå sand

Fynd av ej slagen flinta i lager 2. Vattentillströmning i lager 2 och 3. gropen grävdes i skogsterräng.

Pg 4

0,6 X 0,5 m

0 – 0,15	Förna och rötter
0,15 – 0,35	Grå siltig sand
0,35 – 0,50	Gul sandigt grus

Inga fynd gjordes.

Pg 5

0,5 X 0,4 m

0 – 0,22 Torv och rötter

0,22 – 0,50 Brun grusig sand

0,50 – 0,60 Brun stenigt grus

Inga fynd gjordes.

Pg 6

0,5 X 0,5 m

0 – 0,15 Kraftigt rotsystem

0,15 – 0,29 Brun sand och rötter

Inga fynd gjordes. Grävningen avbröts på grund av alltför kraftiga rötter.

Pg 7

0,5 X 0,5 m

0 – 0,15 Matjord, torv och rötter

0,15 – 0,35 Sandig ler och rötter

Inga fynd gjordes. Grävningen avbröts på grund av vattentillströmning.

Pg 8

0,5 X 0,5 m

0 – 0,60 Humös jord, mycket omrört med moderna soprester.

Inga fynd gjordes.

Pg 9

0,5 X 0,5 m

0 – 0,30 Torv och mull blandat med en del modernt material i form av glas och plast

0,30 – 0,45 Ljus lätt grusig sand

Inga fynd gjordes.

Pg 10

0,5 X 0,5 m

0 – 0,12 Torv

0,12 – 0,20 Matjord med stora stenar

0,20 – 0,30 Ljus fin sand

0,30 - Berg

Inga fynd gjordes.

Pg 11

0,5 X 0,5 m

0 – 0,17 Torv och mull

0,17 – 0,30 Brun sandig jord med inslag av rötter och stora stenar

0,30 – 0,45 Sand med mycket stenar, ca 0,05 X 0,05 m stora

Inga fynd gjordes.

S 1

2,0 X 1,5 m

0 – 0,60 Krossten, fyllnadsmassor samt matjord.

Inga fynd gjordes.

S 2

1,0 X 1,2 m

0 – 0,50 Krossten, fyllnadsmassor samt matjord.

Inga fynd gjordes.

S 3

1,3 X 1,2 m

0 – 0,70 Krossten, fyllnadsmassor samt matjord.

S 4

1,5 X 1,5 m

0 – 0,40 Krossten, fyllnadsmassor samt matjord.

Inga fynd gjordes. Stora delar av området är utfyllt med sprängsten. Detta gjorde att schaktningen avbröts.

S 5

1,4 X 1,4 m

0 – 0,30 Fyllnadsmassor bestående av sten, tegel och lera

0,30 - Steril lera

Inga fynd gjordes.

S 6

1,1 X 2,3 m

0 – 0,30 Torv och humös sand

0,30 – 0,47 Klapperlager

0,47 - Berg

Svacka i berget i norra änden av schaktet. Fynd från lager 2.

S 7

1,0 X 1,6 m

0 – 0,34 Torv och mull

0,34 – 0,45 Grusig sand

0,45 – 0,90 Sand

0,90 - Snäckskalsbemängd sand

Fynd från lager 2.

S 8

1,35 X 1,2 m

0 – 0,30 Torv och mull

0,30 – 0,45 Grov sand

S 9

1,1 X 1,1 m

0 – 0,30 Torv och mull

0,30 – 0,60 Humös sand

0,60 – 0,80 Humös sand med större stenar

Inga fynd gjordes.

S 10

1,6 X 1,0 m

0 – 0,24	Torv och mull
0,24 – 0,39	Brun humös hårdpackad sand
0,39 – 0,50	Svart och mörkbrun hårdpackad sand med stenar
0,50 -	Berg

Inga fynd gjordes.

S 11

1,2 X 1,8 m

0 – 0,20	Torv och mull
0,20 – 0,25	Grusig sand
0,25 – 0,43	Siltig lera
0,43 – 0,68	Grå sand med inslag av större stenar

Schaktningen avbröts på grund av kraftigt vattentillflöde i lager 4. I detta lager gjordes även fynd av en stor kolbit.

